

Basisvaardigheden Grammatica voor de pabo

aanwijzend
voornaamwoord

Dit

koppelwerkwoord

is

lidwoord

een

grammatica-
boek

Noordhoff

naamwoordelijk
gezegde

zelfstandig
naamwoord

Marja Bout & Peter Lust

4^e editie

Basisvaardigheden
grammatica voor de pabo

Basisvaardigheden
grammatica
voor de pabo

Marja Bout
Peter Lust

Vierde editie

Noordhoff

Ontwerp omslag: Michiel Uilen

Omslagillustratie: Michiel Uilen

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen
of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleenen.

0 / 25

© 2025 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, Nederland

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining niet toegestaan.

All rights reserved. Text and data mining not permitted.

ISBN(ebook) 978-90-01-05319-2

ISBN 978-90-01-05318-5

NUR 113

Inhoud

- Inleiding** 7
- 1 Benoemen van woordsoorten** 11
- 1.1 Het zelfstandig naamwoord 12
  - 1.2 Het lidwoord 14
  - 1.3 Het bijvoeglijk naamwoord 16
  - 1.4 Het werkwoord 18
  - 1.5 De voornaamwoorden 22
  - 1.6 Het telwoord 34
  - 1.7 Het voorzetsel, voegwoord en tussenwerpsel 36
  - 1.8 Het bijwoord 38
Samenvatting 40
Oefeningen
meerkeuzevragen 41
- 2 Benoemen van zinsdelen** 47
- 2.1 De persoonsvorm 48
  - 2.2 Zinnen verdelen in zinsdelen 50
  - 2.3 Het onderwerp 52
  - 2.4 Het werkwoordelijk gezegde 54
  - 2.5 Valkuilen bij het werkwoordelijk gezegde 56
  - 2.6 Het naamwoordelijk gezegde en de korte zin 58
  - 2.7 Het naamwoordelijk gezegde en het 3-stappenplan 60
  - 2.8 Het werkwoordelijk en naamwoordelijk deel 62
  - 2.9 Valkuilen bij het naamwoordelijk gezegde 64
  - 2.10 Het lijdend voorwerp 66
  - 2.11 Valkuilen bij het lijdend voorwerp 68
  - 2.12 Het meewerkend voorwerp 70
  - 2.13 Het voorzetselvoorwerp 72
  - 2.14 De bijwoordelijke bepaling 74
  - 2.15 De bijvoeglijke bepaling 76
  - 2.16 De bijstelling 78
  - 2.17 Het oorzakelijk voorwerp 80
  - 2.18 De bepaling van gesteldheid 82
Samenvatting 84
Oefeningen
meerkeuzevragen 85
- 3 Samengestelde zinnen** 91
- 3.1 De samengestelde zin 92
  - 3.2 Nevenschikking of onderschikking 94
  - 3.3 De samengestelde zin: het benoemen van bijzinnen 96
  - 3.4 De onderwerpszin 98
  - 3.5 De gezegdezin 100
  - 3.6 De lijdendvoorwerpszin 102
  - 3.7 De meewerkend-voorwerpszin 104
  - 3.8 De voorzetsel-voorwerpszin 106
  - 3.9 De bijwoordelijke bijzin 108
  - 3.10 De bijvoeglijke bijzin 110
Samenvatting 112
- 4 Bedrijvende en lijdende zinnen** 115
- 4.1 Kenmerken van bedrijvende en lijdende zinnen 116
  - 4.2 Van bedrijvende naar lijdende zin 118
  - 4.3 Van lijdende naar bedrijvende zin 120
  - 4.4 Bedrijvende zin: *men* en *er* 122
Samenvatting 124

5 Extra oefeningen 127

- 5.1** Benoemen van woordsoorten
(taalkundig ontleden,
hoofdstuk 1) 128
- 5.2** Benoemen van zinsdelen
(redkundig ontleden,
hoofdstuk 2) 134
- 5.3** Samengestelde zinnen
(hoofdstuk 3) 140
- 5.4** Bedrijvende en lijdende zinnen
(hoofdstuk 4) 146

6 Antwoorden bij de oefeningen 151

Lijst van jeugdboeken 200

Illustratieverantwoording 203

Inleiding

Kennis van grammatica is nodig om inzicht in taal te verkrijgen. Dit inzicht in taal is een voorwaarde om foutloos te leren spellen en formuleren. Voor een leraar primair onderwijs is inzicht in taal een vereiste. Daardoor kan hij zich vaardig in het Nederlands uitdrukken.

Bovendien moet een basisschoolleerkracht taalvaardigheid stimuleren en moet hij in staat zijn de taalontwikkeling van zijn leerlingen te beoordelen. Hiervoor is het nodig dat hij de begrippen van de grammatica kan hanteren en inzicht heeft in de structuur van het Nederlands.

Bestaande grammaticaboeken gaan veelal uit van aanwezige voorkennis bij studenten en leggen de grammaticaregels beknopt uit. Keer op keer blijkt er grote behoefte aan een eenvoudig studieboek waarin *stap voor stap* de vaardigheden worden aangeleerd en geoefend en waarmee de studenten zelfstandig kunnen werken.

Basisvaardigheden grammatica voorziet in die behoefte.

Studenten leren in hoofdstuk 1 en 2 de basisvaardigheden taalkundig en redkundig ontleden stap voor stap aan en kunnen met behulp van het boek en de website (www.studiemeister.noordhoff.nl) oefenen totdat zij elk aangeboden onderdeel beheersen.

Hoofdstuk 3 en 4 van deze methode bieden een verdieping: de samengestelde zinnen en de lijdende en bedrijvende zinnen.

Door het bestuderen van de aangeboden stof verkrijgen de studenten inzicht in de taalstructuur van het Nederlands. Door dit inzicht zullen zij zelf beter leren formuleren. Bovendien kunnen zij het taalgebruik van hun toekomstige leerlingen nauwkeuriger beoordelen en helpen ontwikkelen.

De methode is geschikt voor zelfstudie, maar kan ook worden ingezet bij lessen. De stof in *Basisvaardigheden grammatica* is ingedeeld in kleine stappen en wordt uitgelegd met voorbeelden.

Deze methode biedt studenten zowel de leerstof voor de basisvaardigheden grammatica als voor de voortgezette grammatica.

Marja Bout en Han de Bruijn

Bij de vierde editie

Ruim tien jaar na het verschijnen van de derde editie van *Basisvaardigheden grammatica* verschijnt nu deze editie. In de afgelopen jaren is de maatschappelijke roep om gedegen taalonderwijs alleen maar luider geworden. We zijn ervan overtuigd dat kennis van de structuur van de moedertaal kan helpen om de eigen taalvaardigheid en die van anderen te vergroten. Daarom vinden wij het belangrijk dat studenten kennis hebben van de bouw van het belangrijkste communicatiemiddel waarover zij beschikken: het Nederlands. Bovendien is grammaticale kennis noodzakelijk om foutloos te kunnen spellen.

De theorie in dit boek is herschreven: sommige delen zijn wat ingekort, andere uitgebreid en verduidelijkt. Ook is de volgorde van de onderdelen op verschillende plaatsen aangepast. Omdat de samenleving is veranderd, zijn de in dit boek gebruikte voorbeeldzinnen alle vernieuwd. De antwoorden zijn in hoofdstuk 6 overzichtelijk weergegeven, veelal met extra uitleg.

Op www.studiemeister.noordhoff.nl worden de overige antwoorden bij de meerkeuzeoefeningen uitgebreid toegelicht. Verder staan daar extra oefeningen met antwoorden, toetsen, slides en samenvattingen.

Omdat we studenten graag motiveren om te lezen, verwijst de laatste zin van de oefeningen uit de hoofdstukken 1 tot en met 4 steeds naar een jeugdboek. Achter in het boek staan alle titels en auteurs genoemd.

We hopen dat deze verbeterde versie studenten en docenten gedegen hulp biedt bij het ontleden.

Juli 2024

Marja Bout en Peter Lust

Basisvaardigheden voor pabostudenten

Basisvaardigheden grammatica is onderdeel van de serie *Basisvaardigheden* voor pabostudenten. Deze serie is ontwikkeld om studenten op een toegankelijke en doeltreffende manier te helpen hiaten in hun basisvaardigheden weg te werken. Een uitkomst voor alle studenten die straks beslagen ten ijs willen komen.

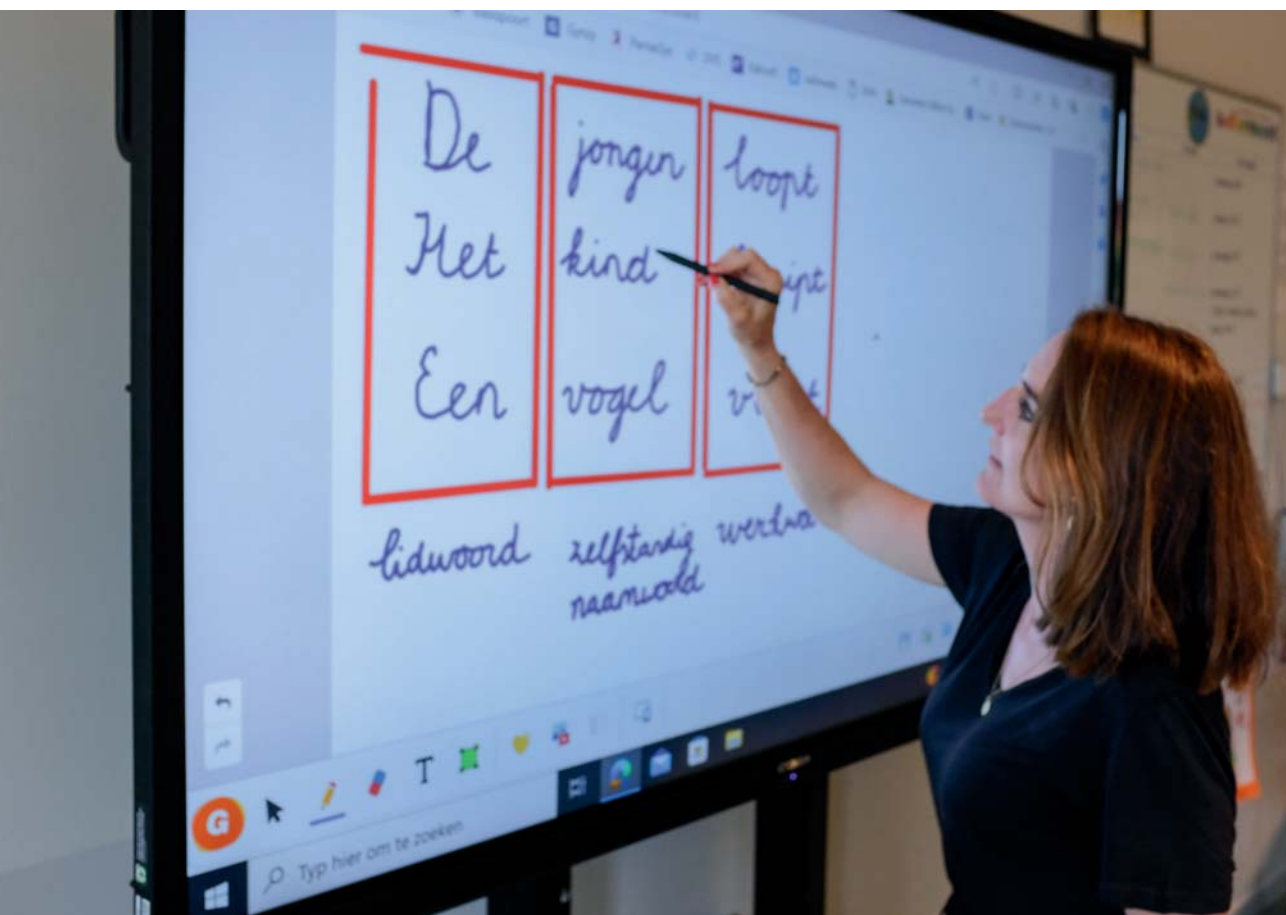
De serie voor de pabo bestaat uit de volgende delen:

- *Basisvaardigheden grammatica*
- *Basisvaardigheden spelling en interpunctie*
- *Basisvaardigheden formuleren*
- *Basisvaardigheden rekenen*

Door de overzichtelijke opbouw en de duidelijke praktijkvoorbeelden is *Basisvaardigheden grammatica* ook tijdens de rest van de studie en daarna een handig naslagwerk.

Basisvaardigheden grammatica biedt studenten de mogelijkheid om zich de grammatica stap voor stap eigen te maken.

De website studiemeister.noordhoff.nl biedt samenvattingen, slides, oefenmateriaal en toetsen.

1

Benoemen van woordsoorten

Het Nederlands is een van de 6.000 talen die nu nog worden gesproken. In alle talen vorm je woorden met klanken en worden zinnen gemaakt met reeksen woorden. Er zijn duizenden Nederlandse woorden, die door overeenkomsten in betekenis, vorm en gebruik zijn in te delen in categorieën: **woordsoorten**. Het benoemen van woordsoorten heet taalkundig ontleden.

In een zin vormen groepjes woorden de zinsdelen. Het benoemen van zinsdelen heet redekundig ontleden.

Bij het taalkundig ontleden benoem je de afzonderlijke woorden van een zin. Toch heb je voor het benoemen van veel van deze afzonderlijke woorden soms kennis nodig van het redekundig ontleden: een woord kan in de ene zin anders worden benoemd dan in een andere. Dat verschil wordt pas duidelijk als je inzicht hebt in de structuur van de zin.

Nadat je dit hoofdstuk bestudeerd hebt en alle oefeningen hebt gemaakt, kun je nog meer oefeningen vinden in hoofdstuk 5 en op de website studiemeister.noordhoff.nl.

1.1

Het zelfstandig naamwoord

Zelfstandige naamwoorden geven een zelfstandigheid aan: mensen, dieren, dingen of abstracte begrippen. Meestal staat *de*, *het* of *een* voor het zelfstandig naamwoord (zie paragraaf 1.2).

Een zelfstandig naamwoord heeft verder de volgende kenmerken:

- 1 Zelfstandige naamwoorden kun je verkleinen.
  - boot - bootje
- 2 Zelfstandige naamwoorden kun je in het meervoud zetten.
  - boot - boten
- 3 Soms kun je van een zelfstandig naamwoord een andere woordsoort maken.
  - Het gaat **stormen**. (werkwoord)
  - Het **stormen** hield maar niet op. (zelfstandig naamwoord)

Niet altijd kun je een zelfstandig naamwoord in het meervoud of in het enkelvoud zetten. Ook kun je niet altijd een verkleinwoord maken.

- hersenen
- jeugd

Eigennamen worden benoemd als zelfstandige naamwoorden.

- De **Beatles** komen uit **Liverpool**. (zelfstandige naamwoorden)

Voorbeelden

- Mijn hond heeft na een minuut al genoeg van het rennen.
hond, **minuut** en **rennen** zijn zelfstandige naamwoorden.
- Het roken van sigaretten is hier verboden.
roken en **sigaretten** zijn zelfstandige naamwoorden.

Oefening 1 Benoem de zelfstandige naamwoorden

- 1 De patiënt klaagde bij zijn huisarts over pijn in zijn buik.
- 2 In Artis zijn de dierenverblijven uit de 19e eeuw gemoderniseerd.
- 3 Aan de kust kun je bij harde wind goed kitesurfen.
- 4 Het drinken van alcohol is niet aan te raden, als je deze medicijnen gebruikt.
- 5 De *Algemene Nederlandse spraakkunst* is hét standaardwerk over grammatica.
- 6 Het restaurant tegenover de pabo heeft aardige bediening.
- 7 In het leerlingvolgsysteem vind je niet alleen de resultaten van leerlingen, maar ook informatie over hun thuissituatie.
- 8 Volgens het laatste PISA-onderzoek gaat de leesvaardigheid achteruit.
- 9 Een colaatje op zijn tijd vindt mijn vader wel lekker.
- 10 Goos en Klaas hebben een bijzondere huisgenoot.

Oefening 2 Benoem de zelfstandige naamwoorden

- 1 De voorbereiding op dat tentamen was nog hard werken.
- 2 Jullie overleggen het komende kwartier in tweetallen.
- 3 Monet schilderde vaak de waterlelies in zijn tuin.
- 4 Het was nog veel werk om de kerstkaarten te schrijven.
- 5 Sterre en Anil spelen vaak samen op het schoolplein.
- 6 De laatste tijd kom ik nooit meer in het centrum.
- 7 Tarwe, haver en gerst zijn de bekendste graansoorten.
- 8 Sommige van die stripalbums zijn niet meer van deze tijd.
- 9 Geldt dat ook voor het werk van Roald Dahl?
- 10 Stach sprong van de toren in een grote stapel kussens.

De laatste zin van de oefeningen in dit hoofdstuk verwijst steeds naar een jeugdboek of een jeugdboekenreeks. In hoofdstuk 6 staat een lijst met deze jeugdboeken(reeksen).

1.2 Het lidwoord

Er bestaan slechts drie lidwoorden: **de**, **het** en **een**. Een lidwoord gebruik je voor een zelfstandig naamwoord. Er zijn twee soorten:

- 1 bepaalde lidwoorden: **de**, **het** (Het is bekend om wie of wat het gaat.)
- 2 onbepaald lidwoord: **een** (Het is niet bekend om wie of wat het gaat.)

Het lidwoord **de** gebruik je bij mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden en bij meervoudsvormen. Het lidwoord **het** gebruik je bij onzijdige zelfstandige naamwoorden. Het lidwoord **een** kun je gebruiken bij alle zelfstandige naamwoorden in het enkelvoud.

- de pakketbezorger
- het meisje
- een bioscoop

Als **het** of **een** niet in combinatie met een zelfstandig naamwoord voorkomt, is het geen lidwoord.

- Ik heb **het** gezien.
- **Het** sneeuwt al twee dagen.
- **Een** of twee minuten geleden.

Soms kom je een oude vorm van de lidwoorden tegen, meestal in vaste uitdrukkingen: **der**, **des** en **den**. In modern Nederlands worden ze eigenlijk niet meer gebruikt.

- Leden **der** Staten Generaal
- de Dichter **des** Vaderlands

Voorbeelden

- Op het vliegveld kun je de bagage zelf inchecken of afgeven bij een balie. **het** en **de** zijn bepaalde lidwoorden en **een** is een onbepaald lidwoord.
- Morgen waait het te hard om te gaan varen met een klein bootje. **het** is geen lidwoord en **een** is een onbepaald lidwoord.

Oefening 3 Benoem de lidwoorden

- 1 De beveiliging betrapte een winkeldief.
- 2 Heb je nu eindelijk de scriptie gemaald?
- 3 Het gezeur gaat op den duur erg vervelen.
- 4 Ik heb vanmorgen een pakket voor de burens aangepakt.
- 5 Door de aanmaningen werd de niet-betaalde boete steeds hoger.
- 6 Is dat niet een beetje veel van het goede?
- 7 Bij ons in de straat is ook een oplaadpaal.
- 8 Het oude mobieltje heeft het begeven.
- 9 Met 'De Staat der Nederlanden' bedoelen we gewoon Nederland.
- 10 Met een speciale trein kan Nicolaus reizen door de tijd.

Oefening 4 Benoem de lidwoorden en de zelfstandige naamwoorden

- 1 De scriptie is grotendeels knip- en plakwerk.
- 2 Het e-mailadres op de website werkt niet.
- 3 Waarom moeten wij altijd het vervelende werk doen?
- 4 Wat was het gezellig op het schoolplein.
- 5 Tijdens de vakantie in Ierland heeft het best veel geregend.
- 6 De sterke lucht van het parfum ruik je door de hele school.
- 7 Het oude boek uit de bieb viel helemaal uit elkaar.
- 8 'In naam der wet', riep de agent nogal gewichtig.
- 9 Een busje van de boodschappendienst blokkeerde een rijbaan.
- 10 Meester Jaap organiseerde een wc-rollengevecht in de klas.

1.3 Het bijvoeglijk naamwoord

Bijvoeglijke naamwoorden staan meestal voor een zelfstandig naamwoord en noemen een eigenschap van dat zelfstandig naamwoord.

- groot – de **grote** schuur
- groen – de **groene** zeep

Bijvoeglijke naamwoorden kunnen naast de grondvorm ook een verbuigingsvorm hebben.

- leuk – leuke

Verder kun je ze in de vergrotende en in de overtreffende trap zetten.

- leuk – leuker – leukst

Ten slotte staan ze niet altijd direct voor het zelfstandig naamwoord.

- De **leuke** klas – De klas is **leuk**.

Bijvoeglijk gebruikte voltooid deelwoorden benoem je als bijvoeglijk naamwoord (zie paragraaf 1.4).

- de **gebroken** vaas
- de **vergrote** foto

Bijvoeglijke naamwoorden kunnen ook iets zeggen over voornaamwoorden die zijn gebruikt in plaats van zelfstandige naamwoorden (zie paragraaf 1.5).

- Dat is **geweldig**. (*geweldig* zegt iets over *Dat*.)

Voorbeelden

- De gemorste melk ligt op de vloer.
gemorste zegt iets over *melk*.
gemorste is een bijvoeglijk naamwoord.
- De ober is vriendelijk.
vriendelijk zegt iets over de *ober*.
vriendelijk is een bijvoeglijk naamwoord.
- De ober bediende vriendelijk.
vriendelijk zegt iets over het werkwoord *bedienen*.
vriendelijk is geen bijvoeglijk naamwoord (zie paragraaf 1.8).

Oefening 5 Benoem de bijvoeglijke naamwoorden

- 1 De vlijmscherpe cabaretier gaf weer een snoeihard optreden.
- 2 Dat kleine jongetje eet in de grote pauze altijd een paar roze koeken.
- 3 In de bumper van die nieuwe auto zit al een flinke deuk.
- 4 De oudere leerkracht had nog groot gezag, ook in de hoogste klassen.
- 5 Ik lees liever gebonden boeken dan uitgaven met een slappe kaft.
- 6 Het nieuwste album van die artiest is al meer dan een miljoen keer gestreamd.
- 7 We moesten in ons nieuwe werkboek een gelijkbenige driehoek tekenen.
- 8 Dat oude, verkleurde jack heb ik in de kledingbak gegooid.
- 9 In het vroege voorjaar kun je soms al een terrasje pakken voor een lekkere espresso.
- 10 De nachtzwarte kat was precies wat de zieke Roosje nodig had.

Oefening 6 Benoem de lidwoorden, de zelfstandige naamwoorden en de bijvoeglijke naamwoorden

- 1 De wedstrijd werd al in een vroeg stadium gestaakt door het slechte gedrag van het publiek.
- 2 Wil je liever zoute popcorn of zoete?
- 3 Het intensieve autoverkeer zorgt voor grote overlast.
- 4 Dat meisje wordt met de dag brutaler!
- 5 De film is niet zo spannend, maar wel erg grappig.
- 6 De populaire tv-host moest terugtreden na een onthullend artikel in *de Volkskrant*.
- 7 Hij heeft een grote verzameling Lego, die hij bewaart in de originele dozen.
- 8 De intensieve veehouderij zorgt voor een groot mestoverschot.
- 9 Een nieuwe camper is veel te duur voor mijn beperkte budget.
- 10 Het mooiste visje van de zee gaf zijn glanzende schubjes aan andere vissen.

1.4

Het werkwoord

Het werkwoord vormt de kern van de zin en drukt een handeling uit. Het geeft aan wat er 'gebeurt'. Het begrip handeling moet je ruim opvatten. Zo zijn *lopen* en *praten* werkwoorden, net als *dromen* en *roesten*. Werkwoorden kunnen van vorm veranderen.

Infinitief	Dit is de neutrale vorm van het werkwoord (de woordenboekvorm). Dit 'hele werkwoord' eindigt bij de meeste werkwoorden op <i>-en</i> : <i>lopen, praten, dromen, roesten, zijn, hebben, bestaan.</i>
Persoonsvormen	Een werkwoord kun je van vorm veranderen, vervoegen , afhankelijk van wie de handeling verricht en of de handeling plaatsvindt in heden of verleden: ik <i>werk(te)</i> , je/hij/zij/het <i>werkt(e)</i> , wij/jullie/zij <i>werk(t)en</i> .
Voltooid deelwoord	De meeste voltooid deelwoorden beginnen met <i>ge-</i> . Werkwoorden die beginnen met <i>be-</i> , <i>er-</i> , <i>ge-</i> , <i>her-</i> , <i>ont-</i> en <i>ver-</i> krijgen geen <i>ge-</i> voor het voltooid deelwoord: <i>heb gewerkt, heb gedroomd, is begonnen, heeft erkend, is veranderd.</i>
Tegenwoordig deelwoord	Het tegenwoordig deelwoord wordt gevormd door achter de infinitief een <i>d</i> te zetten: <i>werkend, wandelend, zittend, denkend.</i>

Voorbeelden

- In dat restaurant kon je vroeger pannenkoeken bestellen.
kon is persoonsvorm verleden tijd enkelvoud
bestellen is infinitief
- Denkend aan Holland zie ik brede rivieren traag door oneindig laagland gaan.
Denkend is tegenwoordig deelwoord
zie is persoonsvorm tegenwoordige tijd enkelvoud
gaan is infinitief
- Hebben jullie je profielfoto veranderd?
Hebben is persoonsvorm tegenwoordige tijd meervoud
Veranderd is voltooid deelwoord

Oefening 7 Benoem de vorm van de onderstreepte werkwoorden

- 1 De jongste kleuters spelen het liefst met de grote blokken.
- 2 In dat kleine cafeetje worden verschillende Belgische biertjes getapt.
- 3 Bij mooi weer gaan we lopend naar het strand.
- 4 Van die roze schelpen kun je mooie kettingen maken.
- 5 Vandaag ga ik op zolder het oude behang van de muur trekken.
- 6 Afgelopen zomer heb ik hard gewerkt.
- 7 Wij hadden daar een lekkere cappuccino met havermelk gedronken.
- 8 Hij had behoorlijk geknoeid bij zijn rekentoets.
- 9 Ik heb de zaterdag luierend in de tuin doorgebracht.
- 10 In dat nieuwe huis heeft Joeri's broer helemaal geen kamer.

1.4.1 Het werkwoord (soorten)

Er zijn drie soorten werkwoorden: het **zelfstandig werkwoord**, het **koppelwerkwoord** en het **hulpwerkwoord**. Een correcte zin heeft minstens één werkwoord, maar vaak zijn er meer. Slechts één werkwoord in de zin kan het belangrijkste werkwoord zijn. Dat belangrijkste werkwoord is een zelfstandig werkwoord of een koppelwerkwoord. Deze kunnen niet tegelijk in dezelfde zin voorkomen.

Zelfstandige werkwoorden geven aan, wat er ‘gebeurt’ in de zin. Ze kunnen niet worden weggelaten. Staat in de zin alleen een zelfstandig werkwoord, dan is dit ook de persoonsvorm.

- Ik **lees** het nieuwe boek van Annet Schaap.
- Ooit **koop** ik een kampeerbusje.

Koppelwerkwoorden geven niet aan dat er iets ‘gebeurt’, maar ze koppelen iemand/iets aan een eigenschap of aan een andere omschrijving van iemand/iets. Staat in de zin alleen een koppelwerkwoord, dan is dit ook de persoonsvorm.

- De kroketten **worden** koud. *koud is een eigenschap van De kroketten.*
- Die jongen **is** mijn oudste broer. *mijn oudste broer = Die jongen.*

De meestgebruikte koppelwerkwoorden zijn: **zijn, worden, blijven, blijken, lijken**; de minder gebruikte zijn: **schijnen, heten, dunken, voorkomen**.

Hulpwerkwoorden kunnen niet zelfstandig in een zin voorkomen, maar wel samen met een zelfstandig werkwoord of een koppelwerkwoord. Bij twee of meer werkwoorden in een zin is de persoonsvorm altijd een hulpwerkwoord.

- Ik **heb** het nieuwe boek van Annet Schaap gelezen.
- Ooit **zal** ik een kampeerbusje kopen.
- De kroketten **zijn** koud geworden.

Veelvoorkomende hulpwerkwoorden zijn: **hebben, zijn, zullen, worden, kunnen, moeten, mogen, willen, laten**.

Voorbeelden (de persoonsvorm is onderstreept)

• Ik <u>koop</u> een nieuwe fiets.	koop = zelfstandig werkwoord
• Annemijn <u>is</u> een danseres.	is = koppelwerkwoord
• De boot <u>is</u> gezonken.	is = hulpwerkwoord
	gezonken = zelfstandig werkwoord
• Saar <u>is</u> tante geworden.	is = hulpwerkwoord
	geworden = koppelwerkwoord

Oefening 8 Benoem de afzonderlijke werkwoorden

(zww = zelfstandig werkwoord; kww = koppelwerkwoord;
hww = hulpwerkwoord)

- 1 Ik help je morgen wel.
- 2 Ik wil je morgen wel helpen.
- 3 Ik zou je morgen wel kunnen helpen.
- 4 Dat lijkt me een sterk verhaal.
- 5 Wat doe jij daar nou?
- 6 Zou jij dat nog eens willen nakijken?
- 7 Er mankeert van alles aan onze tweedehandsauto.
- 8 Na de aanrijding bood de fietser zijn excuses aan.
- 9 De hamsters bleken na de vakantie erg mager.
- 10 In dat boek zijn Hielke en Sietse tweelingbroers.

Oefening 9 Benoem de afzonderlijke werkwoorden

(zww = zelfstandig werkwoord; kww = koppelwerkwoord;
hww = hulpwerkwoord)

- 1 Mijn opa wordt al een beetje doof.
- 2 Mijn opa is al een beetje doof geworden.
- 3 Er is alweer een vlek op mijn trui gekomen.
- 4 Sarina zou graag naar de pabo gaan.
- 5 Een van die jongens kan je iPhone wel resetten.
- 6 Die muziek uit de middeleeuwen is echt vreselijk.
- 7 De vrouw smeedt al haar boodschappen op de band bij de kassa.
- 8 Wordt er nog gedart vanavond?
- 9 Mijn broer is boos geworden op de buurvrouw.
- 10 Jock kan gedachten lezen.

1.5

De voornaamwoorden

Voornaamwoorden duiden personen en zelfstandigheden aan zonder die zelf te noemen. Er bestaan verschillende soorten voornaamwoorden: **persoonlijke**, **wederkerende**, **wederkerige**, **bezittelijke**, **aanwijzende**, **vragende**, **betrekkelijke** en **onbepaalde** voornaamwoorden.

1.5.1 Het persoonlijk voornaamwoord

Persoonlijke voornaamwoorden verwijzen altijd naar een persoon en komen voor als apart zinsdeel. Er is zowel een enkelvoudsvorm als een meervoudsvorm. Een persoonlijk voornaamwoord kun je vervangen door een eigennaam of eigennamen.

	enkelvoud	meervoud
1 ^{ste} persoon	ik, me, mij	we, wij, ons
2 ^{de} persoon	je, jij, jou, u	jullie, u
3 ^{de} persoon	hij, hem, 'm, ze, zij, haar, d'r, het, 't	ze, zij, hun, hen

- zich vergissen – **Ik** heb me vergist.
- zich schamen – **Jij** schaamt je zeker wel voor die opmerking?

Ik en **Jij** zijn persoonlijke voornaamwoorden.

me en *je* zijn hier geen persoonlijke voornaamwoorden (komen van *zich vergissen*, *zich schamen*; zie subparagraaf 1.5.2).

Voorbeelden

- Hij gaf me dat boekje. – Zij gaven ons dat boekje.
Hij, **me**, **zij** en **ons** zijn persoonlijke voornaamwoorden.
- Wij verlaten dat gebouw. Het is pas gerenoveerd.
Wij en **Het** zijn persoonlijke voornaamwoorden.
Het verwijst naar *dat gebouw*.
- Ik herinner me dat ineens.
Ik is een persoonlijk voornaamwoord.
me is hier geen persoonlijk voornaamwoord (*me* komt van *zich herinneren* (zie subparagraaf 1.5.2)).

Oefening 10 Benoem de persoonlijke voornaamwoorden

- 1 Heb je haar nog gevraagd of ze komt?
- 2 Ze traint in de sportschool bij mij om de hoek.
- 3 Zullen we hen nog uitnodigen voor het komende weekend?
- 4 Hij staat weer te roken in zijn tuin.
- 5 Ze verheugen zich erg op de komende skireis.
- 6 Ik geef hem nog even het voordeel van de twijfel.
- 7 Hij heeft 's avonds veel overlast van zijn burens.
- 8 Ik wil graag even terugkomen op die opmerking van je.
- 9 Jullie moeten je diep schamen voor de rommel die jullie hebben achtergelaten.
- 10 Raad eens hoeveel ik van je hou.

Oefening 11 Benoem de persoonlijke voornaamwoorden

- 1 Ik heb jou dat al zo vaak uitgelegd!
- 2 Als u maar weet, dat u altijd een beroep op me kunt doen.
- 3 Die stagebegeleider van jou heeft mij vorig jaar goed geholpen.
- 4 Wij zitten tot over onze oren in het werk.
- 5 Ik zal haar direct vragen of ze jouw sleutels wil meenemen.
- 6 De hipster bij jou in huis heeft zich al maanden niet meer geschoren.
- 7 Zij kamperen het liefst op de camping waar ze vroeger ook stonden.
- 8 Dat zal ik je betaald zetten!
- 9 Ze probeert steeds af te kijken tijdens haar tentamen.
- 10 Pluk heeft een paar gesmolten ijsjes voor hen meegenomen.

1.5.2 Het wederkerend en wederkerig voornaamwoord

Het wederkerend voornaamwoord verwijst naar een persoon die al eerder is genoemd in de zin. Wederkerende voornaamwoorden komen voor bij wederkerende werkwoorden, zoals **zich ergeren**, **zich vergissen**, **zich wassen**.

- Ik vergis **me**. wederkerend voornaamwoord
- Jij vergist **je**. wederkerend voornaamwoord
- Hij vergist **zich**. wederkerend voornaamwoord
- Wij vergissen **ons**. wederkerend voornaamwoord
- Jullie vergissen **je**. wederkerend voornaamwoord
- Zij vergissen **zich**. wederkerend voornaamwoord

me, **je** en **ons** zijn in bovenstaande zinnen dus geen persoonlijk voornaamwoord.

Het wederkerig voornaamwoord verwijst naar meer personen die dezelfde handeling bij elkaar verrichten. Er is maar één wederkerig voornaamwoord: **elkaar** of varianten daarvan: **elkander** en **mekaar**.

- Wij geven **elkaar** een hand. wederkerig voornaamwoord

Voorbeelden

- Jij komt je zeker verontschuldigen!
Zich verontschuldigen is een wederkerend werkwoord.
je is een wederkerend voornaamwoord.
- Wij houden al jaren van elkaar.
elkaar is een wederkerig voornaamwoord.
- Geef me die bal eens aan.
Geven is geen wederkerend werkwoord.
me is een persoonlijk voornaamwoord.

Oefening 12 Benoem de wederkerende en de wederkerige voornaamwoorden

- 1 Je moet je niet zo opwinden over je nieuwe burens.
- 2 Amal vroeg zich af, wat ze moest doen met het onverwachte cadeau.
- 3 'Wees lief voor elkander', sprak de filosoof zalvend.
- 4 Ik hoef me niet meer zo vaak te scheren als vroeger.
- 5 Hij maakt zich alleen druk om zichzelf en niet om een ander.
- 6 Jullie zullen je moeten haasten om die trein nog te halen.
- 7 We herinneren ons een oud gezegde.
- 8 Geef mekaar nu gewoon een hand, dan is die ruzie voorbij.
- 9 In die kermisttent zie je elkaar in allerlei lachspiegels.
- 10 Jip en Janneke zoeken elkaar steeds weer op.

Oefening 13 Benoem de persoonlijke, de wederkerende en de wederkerige voornaamwoorden

- 1 Stel je eens voor dat je in één keer zou slagen voor de rekentoets!
- 2 Dat kan als je je goed voorbereidt en we elkaar overhoren.
- 3 Je verveelt me met dat gedrag en jullie vervelen ook elkaar.
- 4 De scheids zag woedende supporters op zich afkomen en hij maakte zich snel uit de voeten.
- 5 Dat arme kind is zich van geen kwaad bewust.
- 6 Jullie hebben je weer van je beste kant laten zien tijdens het etentje.
- 7 Ik schaam me diep, maar jij moet je dat niet aantrekken, hoor.
- 8 Mijn oma vergist zich keer op keer met haar pincode.
- 9 Kom je naar de sportdag of voel je je nog niet fit?
- 10 Floor en Margreet vermaakten zich met elkaars valentijnskaarten.

1.5.3 Het bezittelijk voornaamwoord

Bezittelijke voornaamwoorden geven altijd een bezitsrelatie aan. Ze staan gewoonlijk voor een zelfstandig naamwoord. Er is zowel een enkelvoudsvorm als een meervoudsvorm. Een bezittelijk voornaamwoord kun je vervangen door een eigennaam of eigennamen + **s**.

	enkelvoud	meervoud
1 ^{ste} persoon	mijn, m'n	ons, onze
2 ^{de} persoon	jouw, je, uw	jullie, je, uw
3 ^{de} persoon	zijn, z'n, haar, d'r	hun, haar, d'r

- **Zijn** zoon speelt in **haar** team.
Zijn en **haar** zijn bezittelijke voornaamwoorden.

Het bezittelijk voornaamwoord kan ook zelfstandig voorkomen.

- Die groene scooter is de **jouwe**.
- Heb je de **zijne** ook opgegeten?

Voorbeelden

- Zijn jas hangt nog over jouw stoel.
Zijn en **jouw** zijn bezittelijke voornaamwoorden.
- Uw formulieren liggen klaar op onze balie.
Uw en **onze** zijn bezittelijke voornaamwoorden.
- Als je telefoon leeg is, gebruik dan de mijne maar.
Je en **mijne** zijn bezittelijke voornaamwoorden.

Oefening 14 Benoem de bezittelijke voornaamwoorden

- 1 Ik ben mijn pen vergeten, dus mag ik de jouwe even gebruiken?
- 2 Ze zit al de hele middag op haar kamer te appen.
- 3 Zijn dit nou mijn sokken, of zijn het de hare?
- 4 De dakloze zat weer op z'n vertrouwde plek met de krantjes in zijn hand geklemd.
- 5 Ben je nu alweer vergeten mijn boeken terug te brengen naar de bieb?
- 6 Realiseer je je wel welk effect jouw opmerkingen op ons hebben?
- 7 'Je mag trots zijn op de prachtige cijfers op je rapport', zei oma, terwijl ze d'r portemonnee pakte.
- 8 Zal ik uw boodschappen even voor u inpakken?
- 9 Wij schamen ons een beetje voor ons afgezaagde cadeautje.
- 10 Rosa denkt aan haar vriend Neuz, die ze veel berichtjes stuurt.

Oefening 15 Benoem de bezittelijke en de persoonlijke voornaamwoorden

- 1 Je mag best dromen over het feestje voor je verjaardag.
- 2 Zowel mijn als haar antwoord is goed volgens mij.
- 3 Zou je je ouders niet weer eens bellen?
- 4 We hebben overal gezocht, maar je fietssleutels zijn nergens te vinden.
- 5 Hij heeft zich wel erg uitgesloofd met die sinterklaassurprise voor jou.
- 6 De jouwe? De mijne zul je bedoelen!
- 7 Zijn vriendin heeft een cadeau voor hem gekocht.
- 8 Is dit hun koffer of die van ons?
- 9 Zakaria's fatbike is alweer verdwenen uit zijn kelderbox.
- 10 De egel, de haas en de uil waren allemaal bang voor hun buurvrouw.

1.5.4 Het aanwijzend voornaamwoord

Aanwijzende voornaamwoorden wijzen, soms nadrukkelijk, personen en zaken aan.

De aanwijzende voornaamwoorden zijn: **die, deze, dat, dit, zo'n, zulke, hetzelfde, dezelfde, diezelfde, datzelfde, zelf, dusdanige, zodanige en dergelijke.**

Een aanwijzend voornaamwoord kun je vervangen door een van de andere aanwijzende voornaamwoorden.

- Heb jij **die/deze** cadeautjes nog gezien?
- Noor droeg **dezelfde/zo'n** hoody als Maryan.
- **Dat/dit** meisje kocht een leuke zonnebril.

1.5.5 Het vragend voornaamwoord

Met vragende voornaamwoorden vraag je naar personen, begrippen of zaken. Vaak staan deze woorden aan het begin van de zin.

De vragende voornaamwoorden zijn: **wie, wat, welk(e), wat voor een, wiens.**

- **Wie** geeft hem dat?
- **Welke** tas is van jou?
- **Wat voor een** merk fiets heb jij gekocht?
- Ik vraag jullie nu **wie** deze troep heeft gemaakt.

Waarom, wanneer, waar en *hoe* zijn géén vragende voornaamwoorden: zij vragen immers niet naar personen, begrippen of dingen, maar bijvoorbeeld naar een reden, een tijd of een plaats (zie paragraaf 1.8).

Voorbeelden

- Wie heeft deze konijnen samen in dat hok gezet?
Wie is een vragend voornaamwoord.
deze en **dat** zijn aanwijzende voornaamwoorden.
- Welke idioot doet dergelijke dingen?
Welke is een vragend voornaamwoord.
dergelijke is een aanwijzend voornaamwoord.

Oefening 16 Benoem de aanwijzende en de vragende voornaamwoorden

- 1 Wie heeft jou dergelijke onzin ingefluisterd?
- 2 Waarom heb je dat nou gedaan?
- 3 Zo'n opmerking kun je je niet permitteren tijdens deze les.
- 4 Welke jas zal ik meenemen op kamp en wat voor schoenen?
- 5 Die jongen heeft dat probleem zelf opgelost.
- 6 Wie kunnen we nu nog om hulp vragen en wat kunnen we verder nog doen?
- 7 Waarom loopt die vent altijd met zijn handen in zijn zakken?
- 8 Wat heb je voor dit tafeltje betaald?
- 9 Het is niet zo duidelijk welke koptelefoon de meest comfortabele is.
- 10 Van wie heeft Robert al die wiskunde geleerd?

Oefening 17 Benoem de aanwijzende en de vragende voornaamwoorden

- 1 Hoe heette de grote liefde van Kees uit dat prachtige boek van Theo Thijssen?
- 2 Zo'n goed cijfer heb ik dit semester nog niet gehaald.
- 3 Wat voor cadeau moet ik dit jaar nu weer vragen?
- 4 Waarom kust hij die vrouw bij binnenkomst?
- 5 Wie zijn allemaal geïnformeerd over die beslissing?
- 6 Welk doel denk je daarmee te bereiken?
- 7 Hij heeft zich met dat nieuwe stanleymes in zijn vingers gesneden.
- 8 Wat bezielt hem om zo tekeer te gaan tegen z'n ouders?
- 9 Die Franse gasten vragen of er ook oesters op de menukaart staan.
- 10 Wat doet Adem om die twee mensen bij elkaar te brengen?

1.5.6 Het betrekkelijk voornaamwoord

Betrekkelijke voornaamwoorden verwijzen naar personen of zaken, die al eerder in de zin genoemd zijn. Datgene waarop ze betrekking hebben, noem je het antecedent.

Betrekkelijk voornaamwoorden zijn: **die, dat, wie, wat, welke, hetgeen**.

- Het boek **dat** ik nodig heb, is zoek.
dat is een betrekkelijk voornaamwoord (verwijst naar het antecedent *het boek*).
- De vrouw **die** daar loopt, is getrouwd.
die is een betrekkelijk voornaamwoord (verwijst naar het antecedent *de vrouw*).

Soms kom je een betrekkelijk voornaamwoord tegen zonder antecedent. In die gevallen zit het antecedent al in het betrekkelijk voornaamwoord ingesloten.

- **Wie** de schoen past, trekke hem aan.
Hij die/Degene die de schoen past, trekke hem aan.
Wie is hier dus geen vragend voornaamwoord, maar een betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent.

Voorbeelden

- Zag je het meisje dat haar zusje feliciteerde?
dat verwijst naar *het meisje*.
dat is een betrekkelijk voornaamwoord.
- Wie mij dat heeft aangedaan, hoort nog van me.
Wie vervang je door *degene die*.
Degene die mij dat heeft aangedaan, hoort nog van me.
Wie is een betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent.

Oefening 18 Benoem de betrekkelijke voornaamwoorden

- 1 Waar is de jas, die ik hier heb achtergelaten?
- 2 Ik erger me dood aan dat kind, dat er steeds doorheen praat.
- 3 Ik ben het eens met alles, wat je daar zegt.
- 4 Wie dat heeft bedacht, verdient een standbeeld!
- 5 Er zijn maar weinig schilderijen van Vermeer bewaard gebleven, hetgeen de prijs ervan extra opdrijft.
- 6 Degene die de som oplost, heeft de uitleg begrepen.
- 7 De student, die voor het eerst voor de klas stond, bleek een natuurtalent.
- 8 Ik ken nog alle namen van degenen met wie ik in groep 8 zat.
- 9 Dit is de jongen die mij heeft geholpen.
- 10 Dolf ziet een stoet kinderen, die aan hem voorbijtrekt.

Oefening 19 Benoem de betrekkelijke en de vragende voornaamwoorden

- 1 Wie een seizoenskaart van Feyenoord heeft, is een geluksvogel.
- 2 Wat ga je doen met het geldbedrag dat je met Nieuwjaar hebt gewonnen?
- 3 Weet je al tegen welke problemen je gaat aanlopen in je nieuwe baan?
- 4 Ken jij toevallig de schrijver die dit jaar de Gouden Griffel heeft gewonnen?
- 5 Wat hij zo-even zei, moet iedereen zich aantrekken.
- 6 Weet jij waar dat meisje is aan wie ik m'n aantekeningen heb uitgeleend?
- 7 Het mooiste wat ik hoorde, was het kinderkoor op Koningsdag.
- 8 Wat vond jij van die speech van de directeur?
- 9 Het jongetje dat net op school was, probeerde zo goed mogelijk mee te doen.
- 10 'Wat is dit voor kermis?' vroeg de directeur die voor het eerst haar school betrad.

1.5.7 Het onbepaald voornaamwoord

Onbepaalde voornaamwoorden geven een algemene aanduiding van personen en zaken. Ze geven geen precieze informatie en ze kunnen zelfstandig of bijvoeglijk voorkomen.

De belangrijkste zelfstandige onbepaalde voornaamwoorden zijn: **al, allemaal, alles, het, ieder(een), iets, niets, iemand, niemand, men, sommige(n), enige(n), enkele(n)** en **wat**.

De belangrijkste bijvoeglijke onbepaalde voornaamwoorden zijn: **een of ander(e), een zeker(e), elke, enige, enkele, iedere** en **sommige**.

Voorbeelden

- Wil je **wat** voor me doen?
wat is het onbepaalde voornaamwoord.
wat bevat geen precieze informatie.
Het onbepaalde voornaamwoord **wat** kun je vervangen door *iets*.
- Het regent.
In deze zin weet je niet waarnaar *Het* verwijst.
Het is daarom een onbepaald voornaamwoord.
- Dit is een mooi gebouw. Het heeft twee torens.
Het verwijst naar een mooi gebouw.
Het is hier een persoonlijk voornaamwoord.

Oefening 20 Benoem de onbepaalde voornaamwoorden

- 1 'Het kan vriezen of het kan dooien', is een oud spreekwoord.
- 2 Bijna iedereen maakt zich zorgen om het klimaat.
- 3 Heb je vandaag al iets gegeten of iemand gesproken?
- 4 De hardlopers kregen allemaal een medaille.
- 5 Wat hij nu zegt, is me niets waard.
- 6 Ieder van de opgepakte reischoppers wist, dat niemand zijn mond zou opendoen.
- 7 De verslaafde waagde nog één gokje: het was alles of niets.
- 8 Men vindt het nu heel gewoon, dat je iets krijgt onder de kerstboom.
- 9 Elke maatregel is beter dan nog langer niets doen.
- 10 Pippi was voor niets of niemand bang.

Oefening 21 Benoem de persoonlijke, de bezittelijke en de onbepaalde voornaamwoorden

- 1 Enkele juryleden hadden kritische opmerkingen, maar ze waren allen tevreden over mijn inzet.
- 2 Iemand heeft alles opgeruimd, wat ik had klaargezet voor de les.
- 3 Er is daar iets gebeurd, maar niemand wil erover praten.
- 4 Wij moesten toch wat doen, toen we hem in tranen zagen?
- 5 Men moet niet verbaasd opkijken als iemand binnenkort een nieuwe politieke partij voor het onderwijs opricht.
- 6 Kun je niet wat moois voor me meebrengen uit Portugal, iets kleins?
- 7 Van de marathonlopers bleven sommigen onder hun persoonlijke record, maar slechts enkelen liepen onder de Olympische limiet.
- 8 Kun jij in je toespraak niet enige woorden wijden aan het overlijden van onze voorzitter?
- 9 Er is me bij die voorstelling wel wat ontgaan.
- 10 Niemand wist nog dat de oom van Michiel een verrader was.

1.6

Het telwoord

Telwoorden geven een hoeveelheid of een plaats in een reeks aan. Je kunt verschillende soorten telwoorden onderscheiden:

- bepaald hoofdtelwoord: **allebei, twee, honderd, duizend**
- onbepaald hoofdtelwoord: **enkele, enige, ettelijke, hoeveel, meer, meeste, meerdere, minder, minste, talloze, tig, verscheidene, verschillende, veel, voldoende, weinig, zoveel**
- bepaald rangtelwoord: **tweede, honderdste, duizendste**
- onbepaald rangtelwoord: **hoeveelste, laatste, middelste, tigste, zoveelste**

Bij bepaalde telwoorden weet je om welk aantal het gaat of welke plaats in de reeks het betreft; bij onbepaalde telwoorden is de hoeveelheid of de plaats altijd algemeen aangeduid.

Rangtelwoorden herken je eenvoudig, omdat je achter het rangtelwoord het woord 'rang' of 'plaats' kunt denken:

- **tweede** rang
- **honderdste** plaats
- **middelste** positie

Niet alle cijfers zijn telwoorden; soms komt een getal voor als zelfstandig naamwoord.

- Hij heeft een zes gegooid met de dobbelsteen.
- Ik heb een *acht* voor mijn tentamen.

Naast de hoofd- en rangtelwoorden zijn er ook breukgetallen; deze bestaan uit een bepaald hoofdtelwoord, gevolgd door een bepaald rangtelwoord.

- een achtste = bepaald hoofdtelwoord + bepaald rangtelwoord
- drie vierde = bepaald hoofdtelwoord + bepaald rangtelwoord

Voorbeeld

- 'Dit is al de zoveelste onvoldoende', verzuchtten de twee broers.
zoveelste geeft een onbepaald aantal weer en je kunt er 'rang' achter denken.
zoveelste is een onbepaald rangtelwoord.
twee geeft een precies aantal aan en je kunt er geen 'rang' achter denken.
twee is een bepaald hoofdtelwoord.

Oefening 22 Benoem de telwoorden

- 1 De vijf vermoeide wandelaars eindigden als laatsten bij de Vierdaagse.
- 2 Verschillende leerlingen moesten de lastige tekst twee keer lezen voor ze hem begrepen.
- 3 Het middelste laatje klemt minder dan de andere twee.
- 4 Drie keer drie is negen en ieder zingt zijn eigen lied.
- 5 De meeste studenten waren tevreden over haar lessen, maar verscheidene hadden toch wat kritiek.
- 6 De twee meisjes hadden verschillende bossen rozen meegebracht op de veertiende februari.
- 7 Welk nummer zal eindigen op de eerste plaats van de Top 2000?
- 8 Ik heb net het zevende en laatste deel uit van de Harry Potterboeken.
- 9 Bijna zestig jaar geleden zette Neil Armstrong als eerste mens voet op de maan.
- 10 Kikker en Pad beleven hun zoveelste avontuur.

Oefening 23 Benoem de telwoorden

- 1 'Ik wou dat ik twee hondjes was, dan kon ik samen spelen.' (Godfried Bomans)
- 2 Ik zal je nog enige data voor onze volgende afspraak doorgeven, maar de eerste week van mei komt me het best uit.
- 3 Ze heeft in het laatste jaar van haar studie de informatieavond georganiseerd.
- 4 Of je nou veel of weinig zin hebt, je moet echt naar de laatste aflevering van die serie kijken.
- 5 De hoeveelste keer is het nu dat je als laatste je werk hebt ingeleverd?
- 6 Veel boeken heeft hij gelezen, maar slechts weinige hebben indruk op hem gemaakt.
- 7 Ik heb je tig keer gewaarschuwd, maar het heeft niet één keer geholpen.
- 8 De dag voor de zomervakantie waren we maar met twee anderen in de bibliotheek op de vijfde verdieping.
- 9 Weet jij het verschil in betekenis tussen 'verscheidene' en 'verschillende'?
- 10 Het verhaal begint in hotel Bonbien, als de hoofdpersoon al twee weken tien is.

1.7

Het voorzetsel, voegwoord en tussenwerpsel

Voorzetsels staan meestal aan het begin van zinnen en zinsdelen. Ze komen vooral voor in plaats- of tijdsaanduidingen, zoals **in**, **op**, **bij**, **naast**. Er zijn ook voorzetsels die een andere relatie aangeven: **volgens**, **ondanks**, **wegens**, **te**, **met**, **per** en **van**.

- Die kleuter zit **op** de oude kinderstoel **van** zijn opa.
- **Volgens** mij is de hond ziek.

De meeste voorzetsels herken je door er bijvoorbeeld *het kooitje of het huis* achter te denken: **in** het kooitje, **op** het kooitje, **bij** het huis, **naast** het huis. Sommige voorzetsels kunnen ook op het eind van een zinsdeel voorkomen.

- De peuter klom de trap **op**.

Het voegwoord verbindt twee woorden, zinnen of zinsdelen met elkaar. Zinnen en zinsdelen kunnen nevenschikkend of onderschikkend verbonden worden. Nevenschikking is de verbinding van twee gelijke delen. Bij onderschikking is het ene deel ondergeschikt aan het andere. Een onderschikkende zin is niet 'los' te gebruiken.

De *nevenschikkende voegwoorden* zijn: **en**, **maar**, **want**, **of**, **dus** en **noch**.

Voorbeelden van *onderschikkende voegwoorden* zijn: **dat**, **doordat**, **voordat**, **omdat**, **zodat**, **als**, **zoals**, **aangezien**, **hoewel**, **terwijl** (zie paragraaf 3.2).

- Ik hoef niet naar school, **want** er is een studiedag. – nevenschikkend
- Ik hoef niet naar school, **omdat** er een studiedag is. – onderschikkend

Het voegwoord **of** kan zowel nevenschikkend als onderschikkend worden gebruikt.

- Gaan we naar de Eiffeltoren **of** naar het Louvre? (nevenschikkend verband)
- Ik twijfel, **of** ik wel naar Parijs zal gaan. (onderschikkend verband)

Tussenwerpsels zijn uitroepen van emoties of klanknabootsingen. Ze staan los van de zin voor of na een komma.

- **Boem**, daar viel hij uit de boom.
- **Ja**, ik ga mee, **hoor**.

Voorbeelden

- Hé, kun je niet wat beter uit je doppen kijken, als je zo vlak langs me loopt!
uit, **langs** zijn voorzetsels.
als is voegwoord.
Hé is tussenwerpsel.

Oefening 24 Benoem de voorzetsels en de voegwoorden

- 1 De vrachtauto stond met pech langs de kant van de weg.
- 2 Omdat ik me sinds gisteren niet lekker voel, blijf ik vandaag in bed.
- 3 Door veel te oefenen werd zij steeds beter met tennis.
- 4 Op de school van mijn zusje en broertje mag je niet meer op snoep trakteren, als je jarig bent.
- 5 Dat boek van Tommy Wieringa heb ik verslonden tijdens de zomervakantie.
- 6 De brug over de Amstel was gesloten, zodat we een heel stuk langs het water moesten rijden.
- 7 Doordat het zo hard regende, kwam het water de riolen uit.
- 8 Ik was wel verbaasd, toen ze om tien over elf 's avonds nog op bezoek kwam.
- 9 Vanwege groot succes werd de musical over Abba tot in maart verlengd.
- 10 Na een dag aan zee viel Nijntje op de terugweg in slaap.

Oefening 25 Benoem de voorzetsels, de voegwoorden en de tussenwerpsels

- 1 Zeg, die opmerking van jou tegen haar was wel erg hard.
- 2 Je moet de vuilniszak niet voor de deur zetten, want dat trekt ongedierte aan.
- 3 Voordat de tandarts de vulling uitboorde, werd ik gelukkig eerst verdoofd.
- 4 Jeetje, dat tv-programma van gisteravond was echt de moeite waard, hoor.
- 5 Oh, nu begrijp ik pas, waarom je die jurk van haar wilde lenen!
- 6 Ik zou het liefst naar New York gaan, maar het wordt vast weer een weekje op Texel of Vlieland.
- 7 'Kom maar gauw hier', riepen de juf en de onderwijsassistent.
- 8 Trouwens, wanneer de zon ondergaat, wordt het wel fris door de zeewind.
- 9 Nou, als jij dat voor mij doet, help ik jou met iets anders.
- 10 De zee kwam door de brievenbus, nadat de dijken waren doorgebroken.

1.8

Het bijwoord

Bijwoorden kunnen *in* een zinsdeel staan, maar ook als een apart zinsdeel voorkomen. Bijwoorden zeggen iets over een bijvoeglijk naamwoord, een telwoord of een ander bijwoord.

- De juf is **erg** aardig. – *erg* zegt iets over *aardig*.
- Ik heb nog maar **heel** weinig geld. – *heel* zegt iets over *weinig*.
- Er kwamen **bijzonder** veel mensen. – *bijzonder* zegt iets over *veel*.

Verder kunnen bijwoorden iets zeggen over een werkwoord.

- De jongen loopt **snel**.

Deze bijwoorden kun je, net als bijvoeglijke naamwoorden, in de vergrotende en in de overtreffende trap zetten.

- snel – sneller – snelst.

Ten slotte kunnen bijwoorden onzekerheid, ontkenning, tijd, plaats of reden aangeven.

- **Misschien** moet ik **vanavond** nog werken.
- **Daarom** kan ik **niet** bij je komen eten.

Ook **er** is een bijwoord.

Voornaamwoordelijke bijwoorden zijn combinaties van een bijwoord en een voorzetsel, zoals: **erin**, **daarop** en **waarmee**. Deze bijwoorden kunnen ook gescheiden voorkomen.

Voorbeelden

- De Ethiopische atlete loopt het snelst.
snelst zegt iets over het werkwoord *lopen*.
snelst is een bijwoord.
- Deze sportauto is het snelst.
snelst zegt iets over *Deze sportauto*.
snelst is een bijvoeglijk naamwoord.

Oefening 26 Benoem de bijwoorden

- 1 Dat was opnieuw een zeer interessant college.
- 2 Gisteren ben ik hier al geweest.
- 3 Hij gaat vaak naar een gezellig café.
- 4 Het Holifeest was weer erg kleurrijk.
- 5 Waarom duurt deze vergadering zo lang?
- 6 De studenten werkten hard aan het werkstuk.
- 7 Je hebt het vrij snel gedaan.
- 8 Een heel enkele keer ga ik 's morgens zwemmen.
- 9 In de Efteling moet je bij de meest spectaculaire attracties wel langer wachten.
- 10 Behalve de gele ballon zie je ook steeds de fakir, de boef en de giraffen.

Oefening 27 Benoem de bijwoorden

- 1 Waar zou ze dat kettinkje toch hebben neergelegd?
- 2 Gisteren hoorde ik dat hier binnenkort een nieuwe supermarkt komt.
- 3 Waarom doe je niet gezellig mee?
- 4 Ze kan prachtig zingen en ik vind het ook mooie muziek.
- 5 Waardoor is het er altijd zo koud?
- 6 Tegenwoordig is niemand erover verbaasd, als er weer een BN'er van zijn voetstuk valt.
- 7 Hoe ben jij daar gisteren terechtgekomen?
- 8 Het meisje is mooi, maar ze schrijft lelijk.
- 9 Ik kijk daar altijd naar vintagekleding.
- 10 Melle krijgt 's nachts stiekem les van de Gorgels.

Samenvatting

De meeste woorden behoren tot één woordsoort, maar dit geldt niet voor alle woorden. Sommige woorden kunnen afhankelijk van hun betekenis of hun functie in de zin op verschillende manieren benoemd worden. Dan is inzicht nodig in de structuur van een zin om die woorden foutloos te benoemen. Daarom is kennis van de redekundige ontleding soms noodzakelijk voor het benoemen van woorden.

In dit hoofdstuk zijn alle woordsoorten uitgebreid aan bod gekomen:

naamwoorden	zelfstandige naamwoorden bijvoeglijke naamwoorden
lidwoorden	bepaalde lidwoorden onbepaalde lidwoorden
werkwoorden	zelfstandige werkwoorden koppelwerkwoorden hulpwerkwoorden
voornaamwoorden	persoonlijke voornaamwoorden wederkerende en wederkerige voornaamwoorden bezittelijke voornaamwoorden aanwijzende voornaamwoorden vragende voornaamwoorden betrekkelijke voornaamwoorden onbepaalde voornaamwoorden
telwoorden	hoofdtelwoorden rangtelwoorden
voorzetsels	
voegwoorden	
tussenwerpsels	
bijwoorden	

Benoem het onderstreepte woord.

- 1 Zal ik vanavond voor je koken?
a zelfstandig naamwoord
b koppelwerkwoord
c hulpwerkwoord
d zelfstandig werkwoord
- 2 De mislukte cake was toch wel lekker.
a zelfstandig naamwoord
b bijvoeglijk naamwoord
c zelfstandig werkwoord
d bezittelijk voornaamwoord
- 3 Ik vraag me af, wat je gaat doen.
a zelfstandig naamwoord
b vragend voornaamwoord
c onbepaald voornaamwoord
d voegwoord
- 4 Onze hond werd zenuwachtig door het vuurwerk.
a zelfstandig naamwoord
b zelfstandig werkwoord
c koppelwerkwoord
d hulpwerkwoord
- 5 Ben je door de gladheid nou een of twee keer onderuitgegaan?
a lidwoord
b bijvoeglijk naamwoord
c bepaald hoofdtelwoord
d bijwoord
- 6 De zenuwachtige serveerster rende van hot naar her.
a bijvoeglijk naamwoord
b bezittelijk voornaamwoord
c voorzetsel
d bijwoord
- 7 Gisteren heb ik haar nog geholpen met haar huiswerk.
a zelfstandig naamwoord
b persoonlijk voornaamwoord
c wederkerend voornaamwoord
d bezittelijk voornaamwoord
- 8 Ik heb een mooie fiets, maar de jouwe rijdt veel beter.
a zelfstandig naamwoord
b bijvoeglijk naamwoord
c persoonlijk voornaamwoord
d bezittelijk voornaamwoord
- 9 Deelname aan de EHBO-cursus is verplicht.
a zelfstandig naamwoord
b zelfstandig werkwoord
c koppelwerkwoord
d hulpwerkwoord
- 10 Zijn uitleg duurde eindeloos.
a zelfstandig naamwoord
b bijvoeglijk naamwoord
c onbepaald hoofdtelwoord
d bijwoord
- 11 Weet jij of de docent ons nog zal mailen?
a zelfstandig naamwoord
b persoonlijk voornaamwoord
c wederkerend voornaamwoord
d bezittelijk voornaamwoord

- 12** De voorlichtingsavond werd goed bezocht.
 a zelfstandig naamwoord c koppelwerkwoord
 b zelfstandig werkwoord d hulpwerkwoord
- 13** Tijdens mijn vakantie heb ik een paar spannende thrillers gelezen.
 a zelfstandig naamwoord c zelfstandig werkwoord
 b bijvoeglijk naamwoord d hulpwerkwoord
- 14** Weet jij waarom de tram vandaag niet rijdt?
 a bijvoeglijk naamwoord c voegwoord
 b vragend voornaamwoord d bijwoord
- 15** Het uitrekenen van de totale afstand op de landkaart was nog knap lastig.
 a zelfstandig naamwoord c hulpwerkwoord
 b zelfstandig werkwoord d onbepaald hoofdtelwoord
- 16** Wat heb je nu eigenlijk gedaan?
 a aanwijzend voornaamwoord c onbepaald voornaamwoord
 b vragend voornaamwoord d bijwoord
- 17** Voordat je op pad gaat, moet je eerst even de weerapp checken.
 a aanwijzend voornaamwoord c voegwoord
 b voorzetsel d bijwoord
- 18** Ik weet nog niet wat voor soort hapjes ik zal maken voor bij de borrel.
 a zelfstandig naamwoord c aanwijzend voornaamwoord
 b bijvoeglijk naamwoord d vragend voornaamwoord
- 19** De caissière was niet erg vriendelijk bij het afrekenen.
 a zelfstandig naamwoord c bezittelijk voornaamwoord
 b bijvoeglijk naamwoord d bijwoord
- 20** Ik vind die muziek echt geweldig!
 a wederkerend voornaamwoord c aanwijzend voornaamwoord
 b bezittelijk voornaamwoord d bijwoord
- 21** Het maken van die sudoku is me behoorlijk tegengevallen.
 a persoonlijk voornaamwoord c bezittelijk voornaamwoord
 b wederkerend voornaamwoord d bijwoord
- 22** Het leven in de middeleeuwen was vooral in de winter erg zwaar.
 a zelfstandig naamwoord c zelfstandig werkwoord
 b bijvoeglijk naamwoord d hulpwerkwoord
- 23** Ik zou wel eens willen bungeejumpen.
 a zelfstandig naamwoord c koppelwerkwoord
 b zelfstandig werkwoord d hulpwerkwoord

- 24** Met dergelijke smoesjes hoef je bij mij niet aan te komen.
a bijvoeglijk naamwoord
b bezittelijk voornaamwoord
c aanwijzend voornaamwoord
d bijwoord
- 25** Ruimen jullie straks alles zelf op?
a zelfstandig naamwoord
b zelfstandig werkwoord
c koppelwerkwoord
d hulpwerkwoord
- 26** Zodra de docente de collegezaal betrad, werd het stil.
a aanwijzend voornaamwoord
b voorzetsel
c voegwoord
d bijwoord
- 27** Al zijn stoere verhalen bleken achteraf verzonnen te zijn.
a zelfstandig werkwoord
b koppelwerkwoord
c hulpwerkwoord
d bijwoord
- 28** De darter gooide zijn pijltjes wel heel vaak mis.
a bijvoeglijk naamwoord
b zelfstandig werkwoord
c voorzetsel
d bijwoord
- 29** Op welke datingapp heeft Eva haar nieuwe vriendje eigenlijk gevonden?
a zelfstandig werkwoord
b koppelwerkwoord
c hulpwerkwoord
d bijwoord
- 30** Ik ben het helemaal eens met wat onze mentor daar zegt.
a vragend voornaamwoord
b betrekkelijk voornaamwoord
c onbepaald hoofdtelwoord
d bijwoord
- 31** Bij onze thuiskomst bleken de planten helemaal te zijn verdroogd.
a zelfstandig naamwoord
b zelfstandig werkwoord
c koppelwerkwoord
d hulpwerkwoord
- 32** Herinner je je nog dat je je sleutels kwijt was?
a persoonlijk voornaamwoord
b wederkerend voornaamwoord
c wederkerig voornaamwoord
d bezittelijk voornaamwoord
- 33** Stoppen met je studie is een ingrijpende beslissing.
a zelfstandig naamwoord
b zelfstandig werkwoord
c hulpwerkwoord
d bijwoord
- 34** Het pestgedrag in die klas gaat van kwaad tot erger.
a bijvoeglijk naamwoord
b voorzetsel
c voegwoord
d bijwoord
- 35** Zijn jullie gisteravond nog weggegaan?
a zelfstandig werkwoord
b koppelwerkwoord
c hulpwerkwoord
d vragend voornaamwoord

- 36** Noem je dat voetballen? Het lijkt wel rugby!
a zelfstandig werkwoord   c hulpwerkwoord
b koppelwerkwoord   d vragend voornaamwoord.
- 37** Je moet je niet zo uitsloven als je je vriendje ziet.
a persoonlijk voornaamwoord   c bezittelijk voornaamwoord
b wederkerend voornaamwoord   d aanwijzend voornaamwoord
- 38** Weet jij wie het komende seizoen meespelen in die serie?
a persoonlijk voornaamwoord   c aanwijzend voornaamwoord
b bezittelijk voornaamwoord   d vragend voornaamwoord
- 39** Wat is dit mooi geworden!
a zelfstandig werkwoord   c koppelwerkwoord
b hulpwerkwoord   d bijwoord
- 40** Er had meer ingezeten, als we beter hadden gespeeld.
a zelfstandig naamwoord   c aanwijzend voornaamwoord
b bijvoeglijk naamwoord   d bijwoord